

PROIECTUL „SALVGARDAREA HRISOAVELOR BASARABENE DIN PERIOADA ȚARISTĂ (1812-1917)”: SCOP, IMPLEMENTARE, IMPACT

Aliona TOSTOGAN,
Biblioteca Națională a
Republicii Moldova

Rezumat: Studiul pune în valoare proiectul „Salvgardarea hrisoavelor basarabene din perioada țaristă (1812-1917)”, lansat la 26 septembrie 2017 și implementat de Biblioteca Națională a Republicii Moldova (BNRM), în colaborare cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova și Ambasada Statelor Unite ale Americii în Moldova. Proiectul a fost finanțat de Ambasada SUA, prin intermediul Fondului Ambasadorilor pentru Conservare Culturală. În cadrul proiectului, au fost restaurate circa 170 de documente de patrimoniu – colecția de hrisoave basarabene a Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, fiind organizate și importante reuniuni profesionale: mese rotunde, Simpozionul Științific Internațional „Valori Bibliofile”, două ateliere de lucru pentru bibliotecari, cercetători, specialiști în conservare și restaurare documentară, conduse de experți din străinătate, cu genericul „Politica de preservare a colecțiilor de documente” și „Tehnologii și metode inovatoare în restaurarea documentelor vechi”.
Cuvinte-cheie: hrisoave basarabene, restaurare, preservare.

Abstract: The study highlights the project "Safeguarding of the Bessarabian Charters of the Tsarist period (1812-1917)", launched on September 26, 2017 and implemented by the National Library of the Republic of Moldova (BNRM) in collaboration with the Ministry of Education, Culture and Research of the Republic of Moldova and the Embassy of the United States in the Republic of Moldova. The US Embassy funded the project through the Ambassadors Fund for Cultural Preservation. Within the project, the collection of Bessarabian Charters of the National Library of the Republic of Moldova, about 170 heritage documents, was restored. Some important professional meetings were organized: round tables, the international scientific symposium "Bibliophile values", as well as two workshops for librarians, researchers and specialists in documentary preservation and restoration, led by experts from abroad, under the titles: "Document preservation policy" and "Innovative technologies and methods in the restoration of old documents".

Keywords: Bessarabian charters, restoration, preservation.

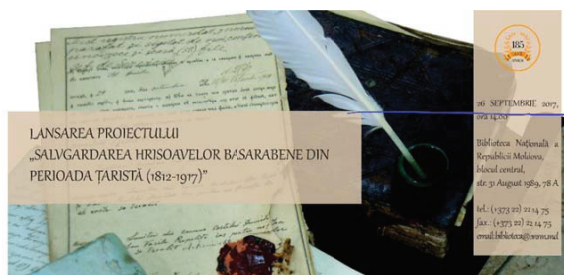
Patrimoniul cultural constituie identitatea unei națiuni de-a lungul istoriei. În Recomandarea privind protecția bunurilor culturale mobile, adoptată pe 28 noiembrie 1978 de către UNESCO, noțiunea de „bunuri culturale mobile” cuprinde „toate bunurile mobile care sunt expresia sau mărturia creației umane sau a evoluției naturii și care au o valoare sau un interes arheologic, istoric, artistic, științific sau etnic”(4).

Conform legislației Republicii Moldova *patrimoniul cultural național mobil* este definit în sens larg „ansamblu de bunuri culturale mobile, clasate în patrimoniul cultural național cu valoare deosebită sau excepțională istorică, arheologică, documentară, etnografică, artistică, științifică și tehnică, literară, cinematografică, numismatică, filatelică, heraldică, bibliofilă, cartografică, epigrafică, estetică, etnologică și antropologică, reprezentând mărturii materiale ale evoluției mediului natural și ale relației omului cu acest mediu, ale potențialului creator uman” [2].

Pornind de la cerințele privind protejarea patrimoniului cultural și ținând cont că misiunea esențială a Bibliotecii Naționale este de a conserva documentele, funcție care condiționează o altă funcție tot atât de importantă, aceea de transmitere și difuzare a cunoștințelor, realizată prin comunicarea și împrumutul documentelor, rolul bibliotecarului este de a constitui colecții, de a crea și menține o ambianță și niște condiții de exploatare care pot asigura integritatea acestor colecții pentru o durată cât mai îndelungată. Întru realizarea acestor funcții, Biblioteca Națională a obținut finanțare de la Ambasada Statelor Unite ale Americii, prin intermediul programului Fondul Ambasadorilor pentru Conservare Culturală, în valoare de circa 55 000 de dolari.

Fondul Ambasadorilor pentru Conservare Culturală este unicul program de conservare culturală al Guvernului SUA, care oferă finanțare directă, sub formă de granturi mici, pentru conservarea patrimoniului din alte țări. Prin intermediul Fondului, Departamentul de Stat al SUA ajută țările eligibile din toată lumea să restaureze clădirile istorice, să evalueze și să conserveze

colecțiile de muzeu și formele originale de muzică, dans și limbă.

Începând cu 2001, Guvernul SUA a acordat, prin intermediul Fondului Ambasadorilor pentru Conservare Culturală, granturi cu scop de conservare culturală pentru șase proiecte din Moldova, dintre care și proiectul înaintat de Biblioteca Națională „Salvgardarea hrisoavelor basarabene din perioada țaristă (1812-1917)”. În calitate de parteneri la implementarea acestui proiect au fost asociațiile obșteti Liga Bibliotecarilor din Republica Moldova „Alexe Rău” și Societatea Științifică de Bibliofilie și Exlibris „Paul Mihail” din Moldova.

În data de 26 septembrie 2017, proiectul „Salvgardarea hrisoavelor basarabene din perioada țaristă (1812-1917)” a fost lansat de către dna Monica Babuc, ministrul educației, culturii și cercetării al Republicii Moldova, și Excelența Sa dl James D. Pettit, ambasadorul SUA în Republica Moldova. La acest eveniment, desfășurat în incinta Bibliotecii Naționale, au participat reprezentanți ai bibliotecilor, instituțiilor infodocumentare, instituțiilor mass-media, publicul larg interesat de problemele de patrimoniu cultural.

Scopul proiectului consta în conservarea, restabilirea și valorificarea colecției de acte basarabene/hrisoave, care este o

colecție unică ce reflectă viața economică, politică și culturală a Basarabiei din secolul XIX. Aceste documente reprezintă sursa primară de informație pentru cercetători, unele dintre ele fiind singurele documente în limba română, ce reflectă evenimentele locale și internaționale din acea perioadă.

Cele circa 170 de hrisoave basarabene sunt depozitate în colecțiile Secției de carte veche și rară a Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova. În prezent nu se cunoaște numărul hrisoavelor existente pe teritoriul țării noastre, dar suntem siguri că un număr mic de documente se mai păstrează la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, la Arhiva Națională a Republicii Moldova, dar și la Academia Română.

Actele în cauză, fiind tipărite cu circa 200 de ani în urmă, au avut semne evidente de degradare, urme provocate de insecte xilofage, fapt care a limitat accesul utilizatorilor la aceste documente.

Implementând proiectul, Biblioteca Națională a avut posibilitatea să modernizeze procesele de conservare, restaurare și expunere a documentelor de patrimoniu în cadrul Bibliotecii. Pentru a ajuta bibliotecarii de la Biblioteca Națională, s-au

oferit echipamente speciale de curățare, dezinfecție, creare de microclimă, mobilier specializat pentru expunerea documentelor de patrimoniu. Totodată, au fost elaborate și programe de formare pentru bibliotecari, cercetători, specialiști în conservare și restaurare documentară, conduse de experți din străinătate.

În cadrul Simpozionului Științific Internațional „Valori Bibliofile”, care a avut loc în vara anului 2018, participanții au făcut cunoștință cu rezultatele cercetărilor istorice și bibliografice a diferitelor documente vechi, inclusiv și a hrisoavelor basarabene.

Dar să trecem în revistă pașii întreprinși de administrația Bibliotecii Naționale și de Liga Bibliotecarilor din Republica Moldova întru realizarea proiectului „Salvgardarea hrisoavelor basarabene din perioada țaristă (1812-1917)”.

În perioada octombrie – decembrie 2017, Asociația Obștească Liga Bibliotecarilor din Republica Moldova „Alexe Rău” a întreprins o serie de măsuri pentru obținerea statutului proiectului de asistență tehnică externă cu cota TVA „0”. Astfel, la solicitarea Ministerului Educației, Culturii și Cercetării au fost livrate documente și informații în limba română și engleză, pentru a fi introduse în platforma guvernamentală de gestionare a asistenței externe pentru Republica Moldova, iar statutul a fost obținut la sfârșitul lunii decembrie a anului 2017, prin Hotărârea Guvernului nr. 1142.

Luând în considerație că obiectivele principale în implementarea proiectului țin de inventarierea hrisoavelor basarabene, evaluarea stării fizice a documentelor, apli-

carea procedurilor de conservare necesare, crearea unui mediu sigur pentru depozitare, organizarea spațiului de expunere a documentelor și valorificarea acestor documente prin organizarea evenimentelor culturale, au fost luate un șir de măsuri pentru pregătirea și realizarea acestor obiective.

În luna decembrie 2017, a avut loc o masă rotundă cu partenerii Bibliotecii Naționale, unde s-a pus în discuție structura pașaportului de conservare pentru documentele de patrimoniu, care, preventiv, a fost elaborat, discutat în cadrul ședințelor grupului de lucru. Acest pașaport, după structura sa, conține descrierea principalelor caracteristici ale documentului, informații despre părțile componente ale acestuia. Pașaportul se întocmește cu scopul monitorizării documentelor de patrimoniu sub diverse aspecte ce țin de prezervarea și conservarea documentelor, adoptarea unor decizii privind păstrarea, restaurarea și conservarea documentelor patrimoniale.

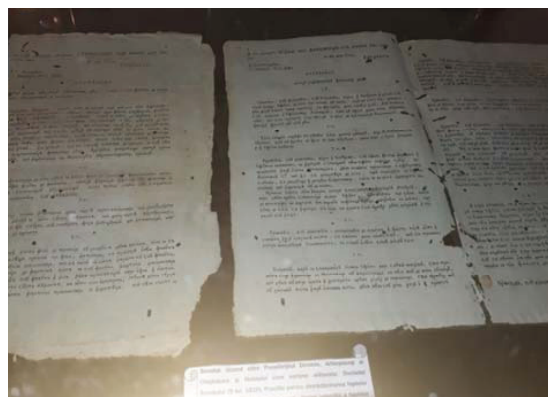
Pentru completarea corectă a câmpurilor pașaportului, ce țin de evaluarea stării fizice a documentelor patrimoniale, a fost elaborată metodologia de completare a pașaportului de conservare.

Revenind la colecția de acte basarabene/hrisoave, menționăm că ele fac parte din categoria foilor volante și cuprind texte pe 1 sau ½ pagină, în care sunt prezentate informații autentice cu conținut concis. Dar valoarea acestor acte este foarte mare pentru cunoașterea și studierea istoriei, vieții social-politice și culturale a Basarabiei.

Aceste documente sunt de natură organică, au o structură complexă și sunt degradabile în timp: își modifică aspectul,

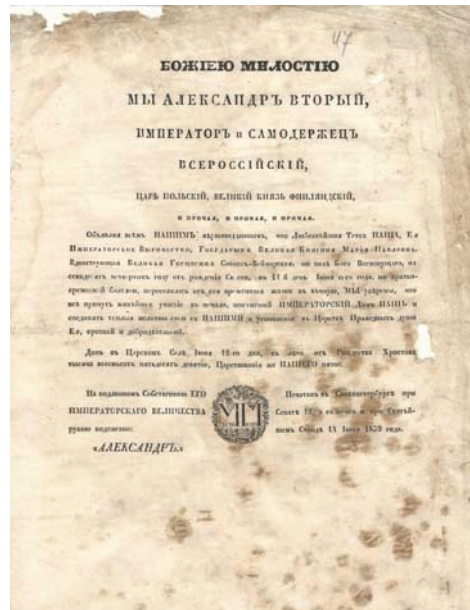
culoarea, consistența, se usucă, crapă, se fărâmițează, astfel că, în final, documentul poate fi distrus. Dacă nu se intervine la timp cu proceduri de conservare și de restaurare, aceste documente pot deveni irecuperabile, pierzându-se astfel mărturii inestimabile din trecutul omenirii.

Pentru a prelungi durata de viață a documentelor de patrimoniu, s-a impus acționarea în două direcții: conservarea preventivă – asigurarea unui microclimat corespunzător, și conservarea curativă – restaurarea documentelor deteriorate, scopul principal fiind redarea funcționalității, precum și prelungirea vieții documentelor.

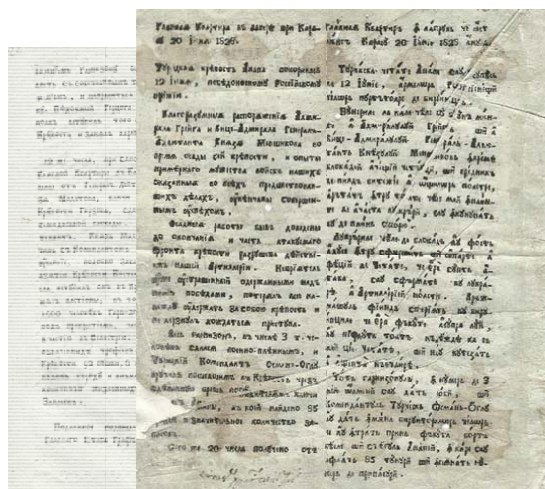

În primul rând, trebuia de eliminat cauzele care au dus la degradarea documentelor. În acest scop, a fost procurată o autoclavă, sau cameră de fumigare, care este ideală pentru sterilizarea și dezacidificarea documentelor. Această autoclavă are în exterior pereți dubli din oțel vopsit. În interior este dotată cu rafturi perforate, iar pereții interiori și rafturile sunt din oțel inoxidabil. Documentul se plasează în interior, unde ulterior se pulverizează insecticidul. Ușa etanșă nu permite pătrunderea fumului cu insecticide în mediu. Repartizarea uniformă a substanțelor pulverizate în interior este asigurată de un ventilator. Procurând această autoclavă, Biblioteca Națională a rezolvat problema dezinfecției concomitente a unui volum mai mare de documente.

Apoi au fost întreprinse măsuri de eliminare a uzurii funcționale, apărute ca rezultat al valorificării documentelor. În acest scop a fost efectuată curățarea mecanică a documentelor, completarea zonelor de hârtie cu hârtie japoneză, eliminarea surplusului de hârtie și finisarea ancorării, presarea între filtre uscate a filelor restaurate și confecționarea cutiilor protectoare.

Toate bibliotecile din lume, inclusiv și Biblioteca Națională a Republicii Moldova, se confruntă cu problema păstrării materialelor de bibliotecă, ce necesită măsuri speciale de conservare. Menținerea microclimatului în spațiile de depozitare vizează întreg personalul bibliotecar și utilizatorii. E de menționat faptul că microclimatul variază de la un tip de materiale la altul. Nu există un nivel ideal pentru toate categoriile de documente. O temperatură sau umiditate acceptată pentru un tip de material poate fi dezastruoasă pentru altul. Este demonstrat științific că hârtia își va păstra stabilitatea chimică și aspectul fizic mai mult timp la o temperatură joasă și umiditate relativă de 30-40%. Chiar dacă blocul de carte legat în piele poate fi păstrat la umiditate relativă de scăzută, legătura, inevitabil, va avea de suferit. Pielea necesită o umiditate relativă de măcar 50% pentru a-și păstra proprietățile mecanice.

S-a constatat că la fiecare creștere a temperaturii cu 10°C, viteza reacțiilor de degradare chimică a materialului tradițional de bibliotecă, cum ar fi hârtia și cărțile, se dublează. Căldura împreună cu umiditatea relativă crescute determină dezvoltarea mușgaiului și creează un mediu favorabil pentru insecte și animale. Frigul (mai puțin de 10°C) împreună cu umiditatea relativă crescută și o slabă circulație a aerului va duce la igrasie și, eventual, la apariția mu-

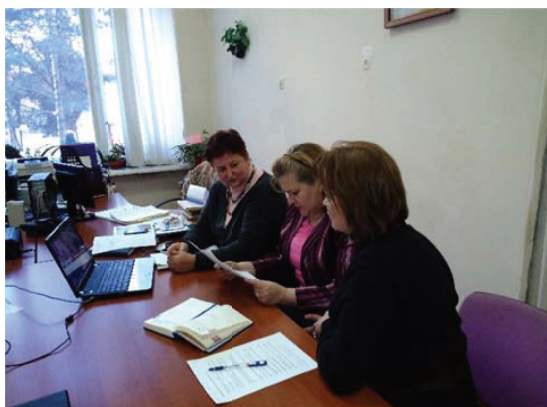

cegaiului. [1]

Umiditatea relativă de 55-65% reduce la minimum deteriorarea mecanică, materialul menținându-și flexibilitatea. Dacă umiditatea relativă este de peste 70%, atacul biologic devine problemă, chiar dacă temperatura este scăzută. În zonele cu o slabă circulație a aerului, umiditatea relativă nu trebuie să depășească 60%. Chiar și atunci când circulația aerului este bună, umiditatea relativă nu trebuie să depășească 65%, pentru a evita apariția mucegaiului. Umiditatea scăzută – mai puțin de 40% – reduce la minimum transformarea chimică, dar poate duce la contractarea materialelor, la rigidizare și fragilizare. Se pot observa următoarele deteriorări: desfacerea în straturi a cernelurilor, încovoierea copertilor de cărți și crăparea emulsiei de pe fotografii. În general, materialul de bibliotecă trebuie depozitat și consultat în condiții stabile de temperatură și umiditate [3].

Pentru a crea condiții favorabile de depozitare a actelor basarabene și a altor materiale, prin intermediul proiectului menționat, au fost achiziționate trei climatizoare și două umidificatoare pentru două depozite de carte din Secția de carte veche și rară.

Colecțiile conservate în depozite sunt cele mai expuse atacurilor ciupercilor și insectelor. Aceste atacuri sunt într-adevăr favorizate de acumularea prafului care menține umiditatea. Este de preferat curățarea regulată a rafturilor și tranșelor cu ajutorul aspiratorului. În acest scop, au fost achiziționate două aspiratoare.

Implementarea proiectului „Salvgardarea hrisoavelor basarabene din perioada

țaristă (1812-1917)” a presupus și organizarea a două traininguri internaționale cu implicarea specialiștilor americani din domeniul prezervării.

La 17 octombrie 2017, AO Liga Bibliotecarilor din Republica Moldova „Alexe Rău” și Biblioteca Națională a Republicii Moldova au început corespondența cu Biblioteca Congresului SUA, în vederea organizării a două ateliere de lucru în domeniul restaurării cărților vechi. În timpul pregătirilor, au avut loc câteva conferințe Skype cu Direcția de prezervare a Bibliotecii Congresului, unde au fost stabilite: tematica atelierelor, durata lor, întrebările și activitățile din fiecare zi a atelierului, numele experților etc.

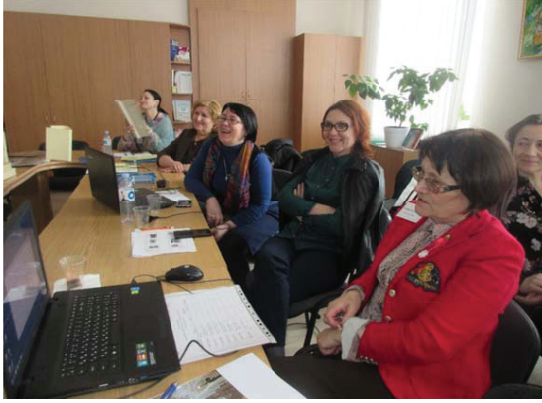
Primul atelier de lucru, **Politica de prezervare a colecțiilor de documente**, a avut loc în data de 21-23 martie 2018, la care au

participat 24 bibliotecari din 8 instituții din Republica Moldova. Pe parcursul a 3 zile, formatorii, Nancy Lev-Alexander, specialist în stabilizarea colecțiilor/conservare preventivă, și Alan Haley, specialist în prezervare la Direcția de conservare a Bibliotecii Congresului, au transmis experiențe ce țin de dezvoltarea strategiei de conservare,

prin prezentarea definițiilor și conceptelor, a diverselor metode de preservare, printre care și preservarea preventivă, securitatea de bază, managementul situațiilor de urgență, politica sălilor de lectură, expozițiilor, împrumuturilor de colecții pentru expoziții.

Cel de-al doilea atelier de lucru, **Tehnologii și metode inovatoare în restaurarea documentelor vechi**, a avut loc în perioada 4-7 decembrie 2018. La acest atelier au

participat circa 30 de bibliotecari, conservatori, resauratori și copertatori din BNRM și din alte instituții. În cadrul acestui atelier, trainerii atelierului, Susan Peckham și Dan Paterson de la Direcția de preservare a Bibliotecii Congresului SUA, au abordat mai multe aspecte ale conservării documentelor patrimoniale: conservarea preventivă, conservarea curativă și metode, tehnici de restaurare a publicațiilor deteriorate. Scopul acestui atelier de formare a fost de a contribui la sporirea gradului de cunoaștere a metodelor inovatoare în restaurarea documentelor vechi prin îngrijire, tratamente de stabilizare a hârtiei, îndepărtarea mucegaiului, pregătirea expozițiilor.

Deoarece unul din principiile politicii de preservare eficientă se consideră spațiul amenajat conform standardelor în vigoare, chiar de la începutul proiectului, Secția de carte veche și rară a BNRM a elaborat conceptul zonei de expunere a documentelor patrimoniale, care ar permite valorificarea patrimoniului documentar, asigurând securitatea acestor colecții în perioada expunerii. Echipa, formată din administrația BNRM și membrii echipei de proiect, a organizat un șir de ședințe de lucru, pentru a

stabili necesitățile de iluminare a vitrinelor, cantitatea, forma și dimensiunile vitrinelor. A fost solicitată și opinia experților americani, care au condus primul atelier din cadrul proiectului.

O altă etapă importantă a proiectului a fost punerea în aplicare a măsurilor de protecție a documentelor, prin achiziționarea echipamentului expozițional.

În concluzie, putem constata că exigențele prezervării sunt o provocare atât pentru documentele de patrimoniu, cât și pentru cele potențiale. După cum afirmă profesorul Ion Sandu în studiul „Politici europene actuale privind conservarea monumentelor istorice” [3], „prezervarea este o disciplină orientată spre combaterea factorilor de risc, stoparea proceselor de degradare a bunurilor culturale și stabilirea cauzelor de degradare a lor”. Nu ne rămâne decât să adăugăm că prezervarea poate fi percepută ca o combinație ale aspectelor manageriale, financiare și de resurse uma-

ne, cu ajutorul cărora se implementează metode, tehnici și politici, ce contracarează uzura fizică a documentelor, previne pierderea conținutului de informație și garantează accesul la informație, care este un drept fundamental democratic al oricărui cetățean.

Deoarece prezervarea este orientată spre realizarea funcției de salvagardare a patrimoniului cultural, ea trebuie să devină o urgență a politicilor culturale și o prioritate pentru întreaga societate. Semnalarea măsurilor practice privind orientarea activităților de prezervare în Biblioteca Națională a Republicii Moldova a permis formularea unor recomandări:

- adoptarea politicii de prezervare care să prevadă toată gama de acțiuni în domeniu;
- aplicarea proiectelor culturale cu finanțare pentru dezvoltarea acțiunilor de prezervare;
- dezvoltarea reglementărilor profesionale (regulamente, norme etc.) pentru îmbunătățirea cadrului normativ în domeniu;
- dezvoltarea planurilor de creare a fondului de rezervă a patrimoniului cultural, înlocuirea originalelor cu surrogate digitale pentru asigurarea integrității fizice a originalelor;
- promovarea bunelor practici în domeniul prezervării, care ar permite vizibilitatea activităților de prezervare.

Referințe bibliografice:

1. GODOROGEA, Natalia. Principii de păstrare și administrare a materialelor de bibliotecă [online]. [citată 30.09.2019]. Disponibil: http://library.utm.md/Editat/BIBLIOTECA/Conferinte/2010/Principii_de_pastrare_si_administrare_a_materialelor_de_biblioteca_DS.pdf.
2. LEGEA Republicii Moldova nr. 280 din 27.12.2011 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil [online]. [citată 17.09.2019]. Disponibil: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=342998>.
3. SANDU, Ion. Politici europene actuale privind conservarea monumentelor istorice [online]. [citată 30.09.2019]. Disponibil: <http://www.analeteologie-iasi.ro/arh/2004/6sandu%20cojocea%20politici%20europene.pdf>.
4. UNESCO. Recommendation pour la protection des biens culturels mobiliers, 28 novembre 1978, art. 1(a) [online]. [citată 17.09.2019]. Disponibil: http://portal.unesco.org/fr/lev.php-URL_ID=13137&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.